

- Bitwa Warszawska 1920 r. na terenie gminy Wieliszew
- Legionowo w Bitwie Warszawskiej 1920 r.
- Chotomów i Jabłonna 1920 - zaplecze frontu
- Pomnik 28. Pułku Strzelców Kaniowskich w Wólce Radzywińskiej

Postacie:

- Franciszek Józef Sikorski
- Jerzy Odrowąż-Pieniążek
- Oktawiusz Bogdan Dymowicz

NASZA HISTORIA

Miesięcznik historyczny powiatu legionowskiego

Wrzesień 2020 nr 7 (7)

Budowa umocnień połowych pod Serockiem w 1920 roku

Partner wydawnictwa:

GAZETA POWIATOWA
JABŁONNA LEGIONOWO NIEPORĘT SEROCK WIELISZEW

Więcej o historii lokalnej przeczytasz na:
www.gazetapowiatowa.pl

Krzysztof Klimaszewski

Bitwa Warszawska 1920 r. na terenie gminy Wieliszew

Teren dzisiejszej gminy Wieliszew, z uwagi na bliskie sąsiedztwo prowadzonych walk, był bezpośrednim zapleczem dla sił polskich walczących w rejonie Zegrza, Dębego i Nieporętu w Bitwie Warszawskiej 1920 roku.

Już 5 sierpnia 1920 r., w celu reorganizacji, przybyły w okolice Legionowa oddziały VII Brygady Rezerwowej ppłk. Kazimierza Zentkela i zostały zakwaterowane w Chotomowie, Łajskach i Zegrzu.

8 sierpnia o godz. 5.00 dowódca 1. Armii, gen. Franciszek Latinik otrzymał rozkaz Naczelnego Dowództwa WP Sztabu Generalnego Oddz. III L. 8393/III i Ministerstwa Spraw Wojskowych Oddz. I Sztabu L. 32904/Mob. Org., regulujący ruch odwrotowy i ustalający dla każdej dywizji główną marszrutę w kierunku Warszawy. 10. Dywizji Piechoty gen. Lucjana Żeligowskiego, stanowiącej rezerwę Frontu Północnego, wyznaczoną w nim rejon koncentracji Kałuszyn - Chotomów - Wieliszew. Również w rozkazie dla odcinka „Zegrze” ustalono podsektor artylerii „Skrzeszew”, na którym stanowiska miało mieć siedem

baterii z dwudziestoma pięcioma działami.

12 sierpnia 1920 r. dowództwo artylerii 1. Armii nakazało, by artyleria 10. DP oraz inne baterie zajęły stanowiska na odcinku „Zegrze”, tworząc grupę artylerii „Skrzeszew”. Ostatecznie ta grupa artylerii składała się z pięciu baterii 10. Kaniowskiego Pułku Artylerii Polowej (2. bateria miała tylko trzy działa, a 4. - dwa działa), oraz dwóch baterii 10. Pułku Artylerii Ciężkiej - 1. bateria (działa 105 mm) i 3. (działa 155 mm).

13 sierpnia baterie 10. PAL zajmowały stanowiska:

1. bateria por. Świnarskiego - w lasku w rejonie wsi Topolina, z punktem obserwacyjnym w Orzechowie za Narwią,
2. bateria por. Lisowskiego - w rejonie fortu Dębe,
3. bateria por. Majewskiego - w rejo-

nie folwarku Olszanka koło Skrzeszewa, z punktem obserwacyjnym w forcie Dębe,

4. bateria por. Protasiewicza oraz 5. bateria ppor. Ciby - w rejonie Komornicy z punktem obserwacyjnym w forcie Dębe.

Jedna bateria 10. PAC zatrzymała się w rejonie Skrzeszewa. Dodatkowo 12 sierpnia przybył do Łajsk III dywizjon 4. Pułku Artylerii Polowej (8. i 9. bateria) dowodzony przez por. Szczepana Pileckiego, przydzielony do 10. DP.

13 sierpnia w okolicach Dębego przebywały 41. i 35. PP, które miały do godz. 21.00 utrzymać odcinek nad Bugo-Narwią, po czym odejść do Nowego Dworu. Już ok. godz. 20.00 35. Pułk przemaszerował koło Dębego, skąd skręcił przez most do Skrzeszewa, a 41. Pułk przybył do rejonu Krubina, gdzie zanocewał. W

Postacie:

Franciszek Józef Sikorski (1889-1940) – w czasie Bitwy Warszawskiej 1920 r. w stopniu pułkownika, dowódca XX Brygady 10. DP, kwaterujący w Michałowie.

Urodził się 4 października 1889 r. we Lwowie jako najmłodsze dziecko lekarza weterynarii Narcyza Sikorskiego i Adeli z d. Małuszyńskiej. Uczył się w gimnazjum w Tarnowie i we Lwowie, a następnie kontynuował edukację w szkole realnej w Krakowie, gdzie zdał egzamin maturalny. Przez rok studiował na Politechnice Lwowskiej, a kolejne pięć semestrów spędził na Uniwersytecie Lwowskim jako słuchacz Wydziału Filozoficznego. W maju 1909 r. Franciszek wstąpił do Związku Walki Czynnej, a rok później do Związku Strzeleckiego. W 1912 r., po zdaniu egzaminu oficerskiego, został mianowany podporucznikiem.

Latem 1914 r. wstąpił do organizowanych przez Piłsudskiego w Krakowie pierwszych oddziałów Legionów Polskich. We wrześniu został mianowany dowódcą 11. kompanii w III batalionie (dowódca kpt. Kazimierz Fabrycy) 2. PP płk. Zygmunta Zielińskiego. W tym samym miesiącu otrzymał awans na stopień porucznika. Od listopada 1914 r. Franciszek Sikorski pełnił w zastępstwie obowiązki dowódcy II batalionu 3. PP i 18 stycznia 1915 r. otrzy-

mał awans na stopień kapitana. W kwietniu 1915 r. otrzymał nowy przydział - do 4. PP Legionów Polskich dowodzonego przez ppłk. Bolesława Roję, gdzie został mianowany dowódcą II batalionu. Jego batalion walczył na froncie od lipca 1915 r. do lipca 1916 r. Franciszek Sikorski w tym czasie był dowódcą batalionu w 4. PP (od lutego 1916 do lutego 1917 r.), dowódcą batalionu w 6. PP (od lutego do lipca 1917 r.) i dowódcą 4. PP (od lipca do września 1917 r.).

W momencie odmowy złożenia przysięgi został zawieszony w czynnościach dowódcy pułku i oskarżony o działalność wywrotową na dwa miesiące znalazł się w więzieniu w Przemyślu. Dzięki zręcznej linii obrony pod koniec listopada 1917 r. został zwolniony i na własną prośbę odesłany do armii austriackiej. Jednak nie wytrzymał w niej zbyt długo, ponieważ już w styczniu 1918 r. znalazł się w Krakowie, gdzie rozpoczął działalność w szeregach podziemnej Polskiej Organizacji Wojskowej. W kwietniu 1918 r. został przeniesiony do rodzinnego Lwowa, gdzie objął stanowisko komendanta okręgu POW. Ścigany przez wojska austriackie wyjechał do Kijowa, a stamtąd na Kubań, gdzie brał udział w organizowaniu przez gen. Lucjana Żeligowskiego późniejszej 4. Dywizji Strzelców. Jako podpułkownik, potem pułkownik, pełnił kolejno funkcje dowódcy

garnizonu i 13. Pułku Strzelców. Wraz wojskiem znalazł się najpierw w Odessie, potem w Besarabii.

W Wojsku Polskim był dowódcą formowanego w czerwcu 1919 r. 28. Pułku Strzelców Kaniowskich, następnie dowodził XIX oraz XX Brygadą Piechoty w Bitwie Warszawskiej. Od grudnia 1920 r. do kwietnia 1921 r. szkolił się na kursie informacyjnym dla wyższych dowódców w Wyższej Szkole Wojennej. W okresie kwiecień 1921 - styczeń 1922 r. był dowódcą XIX BP i pełniącym obowiązki dowódcy 10. Dywizji Piechoty. 3 maja 1922 r. został zweryfikowany w stopniu pułkownika ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 r. i 53. lokatą w korpusie oficerów piechoty. W 1922 r. trafił do Siedlec, gdzie pełnił funkcję najpierw komendanta garnizonu, później dowódcy piechoty dywizyjnej 9. DP, a w lipcu 1926 r. objął stanowisko dowódcy 9. Dywizji Piechoty. W czasie wypadków majowych w 1926 r. opowiedział się po stronie marsz. Józefa Piłsudskiego.

16 marca 1927 r., w wieku 38 lat, mianowany został generałem brygady ze starszeństwem z dniem 1 stycznia 1927 r. i 8. lokatą w korpusie generałów. Od marca 1932 r., wskutek różnych zawiroowań wokół jego osoby, pozostawał w dyspozycji dowódcy Okręgu Korpusu nr IX w Brześciu nad Bugiem. 30 czerwca 1933 r. przeszedł w stan spoczynku.

Po agresji III Rzeszy na Polskę 5 września 1939 r. ewakuował się

Franciszek Józef Sikorski

do Brześcia, gdzie miał objąć dowództwo twierdzy. Następnie udał się do Lwowa, gdzie zameldował się do dyspozycji dowództwa Frontu Południowego. 12 września objął dowództwo obrony Lwowa.

Po agresji ZSRR na Polskę i kapitulacji Lwowa został, wbrew warunkom kapitulacji miasta, wzięty do niewoli sowieckiej i przewieziony do obozu w Starobielsku. Wiosną 1940 r. został zamordowany przez NKWD w Charkowie i pogrzebany w Piatichatkach. Od 17 czerwca 2000 r. spoczywa w Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie.

Krzysztof Klimaszewski

Karczma i zajazd w Michałowie, w którym stacjonowało dowództwo XX Brygady 10. DP w nocy z 14 na 15 sierpnia 1920 r. W środku właściciele: Bronisława z domu Dębkowska i Franciszek Grzybowski oraz wójt gminy Jabłonna (ze zbiorów R. Grzybowskiego)

tym dniu ppłk Pilecki, szef sanitarny 1. Armii rozlokował szpitale polowe, wśród których szpital nr 903 w Michałowie.

14 sierpnia między godziną 18.00 a 19.00, dla wsparcia kontrnatarcia z rejonu Nieporętu prowadzonego przez 10. DP gen. Żeligowskiego, grupę artylerii „Skrzeszew” opuściły (pod dowództwem kpt. Wacława Bartoszkiewicza) dwie baterie 10. Kaniowskiego Pułku Artylerii Polowej (2. i 5. bateria), odchodząc z stanowisk w rejonie Skrzeszewa i Komornicy ruszyły przez Wieliszew do Nieporętu. Ponadto do wsparcia 10. DP odszedł III dywizjon 4. PAL por. Pileckiego, który znajdował się na reorganizacji i odpoczynku w Łajskach.

Wieczorem 14 sierpnia 1920 r. około godz. 20.00 – 21.00 przemieszczały się z Legionowa przez Michałów, biorące udział w kontrnatarciu z rejonu Nieporętu pododdziały 28. i 29. Pułku 10. DP. Kontrnatarciem, zgodnie z rozkazem gen. Żeligowskiego, dowodził ppłk Wiktor Thommée, dowódca XIX Brygady 10. DP. Oddziały tej bry-

gady miały zostać przetransportowane warszawskimi autobusami szosą z Legionowa przez Michałów do skrzyżowania dróg Wieliszew-Nieporęt. Okazało się jednak, że przewóz brygady pochłonąłby zbyt wiele czasu z uwagi na małą liczbę autobusów i wtedy ppłk Thommée rozkazał, by 28. Pułk ruszył pieszo przez folwark Michałów na południowy kraniec Nieporętu. Natomiast pierwszy transport autobusami składał się z kompanii strzeleckich I batalionu 29. Pułku wraz z dwoma karabinami maszynowymi z obsługi. Reszta kompanii karabinów maszynowych maszerowała piechotą.

Jednocześnie późnym wieczorem 14 sierpnia 1920 r. dowództwo XX Brygady (dowódca płk Franciszek Sikorski) przemieściło się do Michałowa, gdzie rozlokowało się w przydrożnej karczmie i zajazdzie Franciszka Grzybowskiego, znajdującym się przy szosie do Zegrza, tuż przed skrzyżowaniem w drogę do Łajska. Następnie przeniosło się do Nieporętu.

15 sierpnia o godz. 1.00 płk Sikorski udał się motocyklem do Wieliszewa,

dokąd przybył z Nowego Dworu 31. Pułk Strzelców Kaniowskich kpt. Mikołaja Bołtucia, będący dotychczas w odwodzie 10. DP. O godz. 4.10 płk Sikorski wysłał do 31. Pułku rozkaz niezwłocznego wymarszu do Nieporętu. Mimo to dowódca XX Brygady pojechał ponownie motocyklem do Wieliszewa o godz. 5.30, by osobiście przypilnować wymarszu 31. Pułku z tej wsi do Nieporętu.

Ponadto 5. Armia gen. Władysława Sikorskiego, działająca na linii Wkry na północny zachód od Modlina podjęła działania związane z zabezpieczeniem swoich tyłów poprzez wysłanie 70. PP przez Modlin dworzec - most na Bugo-Narwi - Okunin - Krubin do Kałuszyna z zadaniem skierowania silnych patroli zwiadowczych w kierunku północnym na Dębę. Pułk ten przybył na miejsce 15 sierpnia o godz. 7.30. W południe 16 sierpnia 1920 r. do dyspozycji płk. Małachowskiego, dowódcy odcinka „Zegrze” oddano batalion lotniczy, który przybył do Wieliszewa.

Ważniejsze źródła:

1. B. Walińska, *Bój na przedmościu Warszawy w sierpniu 1920 r.*, Warszawa 1934.

2. K. Klimaszewski, M. Pakuła, *Bitwa Warszawska 1920 r. Jabłonna, Legionowo, Nieporęt, Serock, Wieliszew, Legionowo 2016.*

KALENDARIUM

1 lipca 1861 r. - w Suchedniowie urodził się Apoloniusz Kędzierski, malarz, wykładowca w serockiej szkole koszykarskiej.

1 lipca 1946 r. - w Nieporęcie prace rozpoczęła Misja Angielska.

6 lipca 1904 r. - w Baku zmarł Witold Zglenicki, „Polski Nobel”, pochowany później w grobie rodzinnym na cmentarzu w Woli Kiełpińskiej k. Serocka.

6 lipca 1917 r. - w kościele w Wieliszewie odbyła się msza św. żałobna ku czci mjr. Wyrwy-Furgalskiego oraz kpt. Sławy-Zwierzyńskiego, dowódców batalionów 5. PP Legionów, stacjonującego w Zegrzu Płd., w pierwszą rocznicę bitwy pod Kołodziejami, w której ponieśli śmierć.

10 lipca 1902 r. - w Sichowie urodził się Konstanty Radziwiłł, ostatni właściciel dóbr ziemskich Zegrze i pałacu w Jadwisinie.

12 lipca 1932 r. - ze stacji kolejowej w Legionowie wyruszyła Pierwsza Polska Wyprawa Polarna.

14 lipca 1917 r. - w Zegrzu Południowym żołnierze 5. Pułku Piechoty III Brygady Legionów Polskich odmówili złożenia przysięgi na wierność zaborcom.

16 lipca 1925 r. - w Jabłonie w budynku dawnego kino-teatru poświęcono kaplicę parafialną.

20 lipca 1387 r. - utworzenie parafii w Wieliszewie poprzez wydzielenie jej z parafii Chotomów.

21 lipca 1957 r. - ks. prymas kardynał Stefan Wyszyński konsekrował dzwony kościoła w Jabłonie.

22 lipca 1963 r. - otwarto Jezioro Zegrzyńskie.

22 lipca 1964 r. - na otwarciu stadionu w Legionowie rozegrano mecz towarzyski piłki nożnej „Legionovia” Legionowo - „Świt” Nowy Dwór Maz. (3:2).

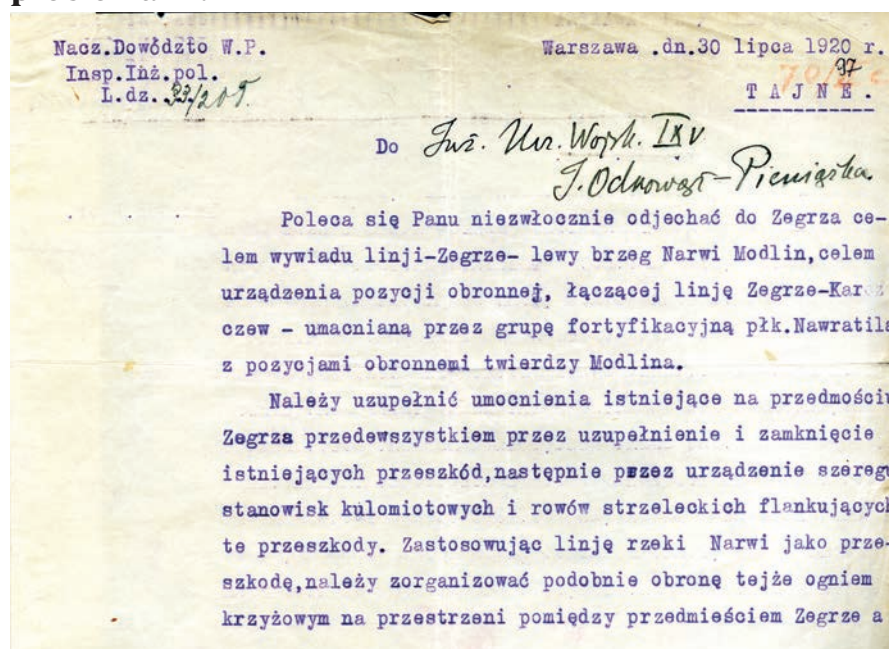
23 lipca 1789 r. - Michał Poniatowski, prymas Polski, po zatwierdzeniu zamiany dóbr Gozd na dobra kłucza Wieliszew, formalnie stał się ich właścicielem.

26 lipca 1927 r. - zarejestrowano Towarzystwo Miłośników Osiedla Gucin-Jabłonna znane później jako Towarzystwo Miłośników Legionowa.

Miroslaw Pakuła

Budowa umocnień polowych pod Serockiem w 1920 roku

Istotnym elementem systemu obrony stolicy przed bolszewikami w 1920 r. miały być umocnienia polowe i istniejące umocnienia stałe osadzone na bokach trójkąta Warszawa-Zegrze-Modlin, wyposażone w odpowiednią załogę i artylerię. Prace fortyfikacyjne prowadzono między innymi na linii obrony położonej na południe od Serocka. Oficer odpowiedzialny za te prace borykał się z wieloma problemami.

Pierwsza strona pisma dotyczącego skierowania por. Pieniążka do prac na odcinku „Zegrze” (ze zbiorów CAW [WBH])

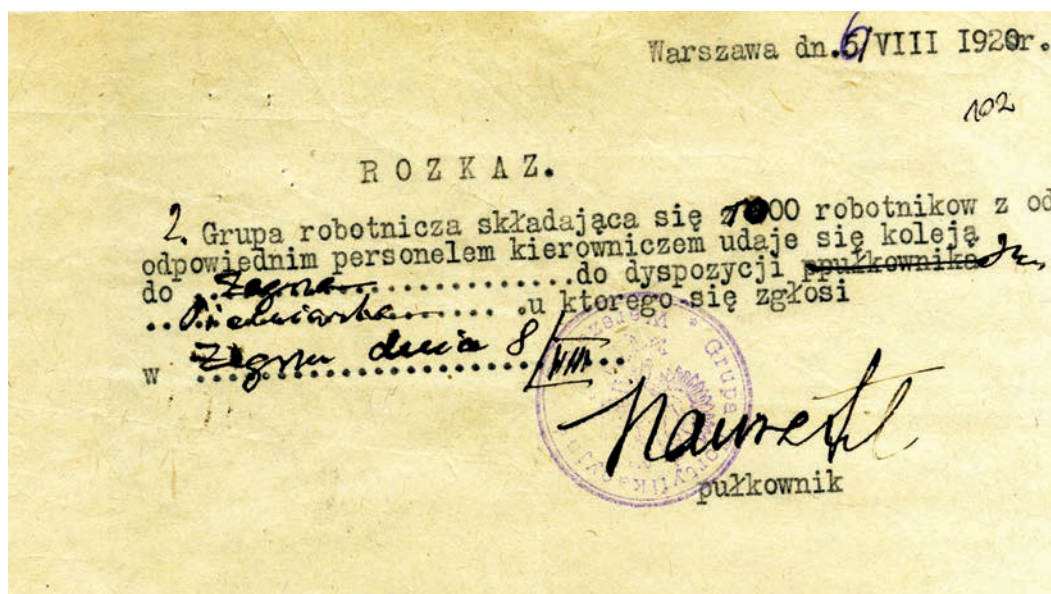
Budowę umocnień przedmościa Warszawy rozpoczęto na początku sierpnia 1920 r. Prace powierzono Grupie Fortyfikacyjnej nr 8 płk. Zygmunta Nawratila. Fortyfikowanie odcinka od Modlina do Wołomina odbywało się w ramach 4 pododcinków: nr I - Modlin, nr II - Orzechowo-Dębe, nr III - Dębe-Zegrze-Rynia, nr IV - Rynia-Radzymin-Wołomin. Bezpośredni nadzór nad prowadzeniem prac w zakresie umocnienia pododcinka nr III „Zegrze” sprawował por. inż. Jerzy Odnowa-Pieniążek.

Por. Pieniążek już od początku miał trudności przy wykonaniu powierzonych zadań. 2 sierpnia 1920 r. przystąpił do pracy przy okopach mobilizując pięciuset Żydów z Serocka, którymi kierowało dwunastu saperów przysłanych z Warszawy. Okazało się, że ci ostatni nie mieli zu-

pełnie pojęcia o robotach ziemnych, nie mówiąc już o wykonywaniu zapór z drutu kolczastego. Brakowało narzędzi i konieczna okazała się ich konfiskata w okolicznych wsiach.

Pieniążek ocenił także krytycznie przekazaną mu instrukcję i plany fortyfikacyjne.

Na bieżąco meldował o trudnościach swojemu przełożonemu płk. Zygmuntowi Nawratilowi, w związku z czym 6 sierpnia 1920 r. jego przełożony przybył na inspekcję. Nawratil zgodził się na częściowe ustępstwa odnośnie przebiegu linii obronnej - zgodnie z propozycjami Pieniążka. Przełożony skierował też do pomocy podchorążego Króla oraz wyczekiwane wsparcie w zakresie siły roboczej. Z Warszawy dotarło 500 robotników, niestety bez narzędzi, aprowizacji, w dodatku 2/3 stanowiły kobiety. Por. Pieniążek narze-

Informacja o skierowaniu robotników do prac na odcinku „Zegrze” (ze zbiorów CAW [WBH])

kał na ich niezdyscyplinowanie i pierwsze dezercje.

7 sierpnia odcinek Pieniążka odwiedził dowódca 1. Armii gen. Franciszek Latinik, który zaaprobował plan linii. Już wieczorem pojawiła się kompania techniczna 159. Pułku Piechoty pod dowództwem por. Budzińskiego i nazajutrz przystąpiła do prac fortyfikacyjnych. Kolejnego dnia zjawiał się kontradmirał Kazimierz Porębski, dowódca obrony odcinka „Zegrze”, który zakazał prac na obecnej linii obronnej i polecił ją przesunąć kilka kilometrów na północ. Pieniążek musiał przegrupować siły i rozpocząć pracę od nowa. Nie był to jednak koniec pro-

blemów por. Pieniążka, gdyż 9 sierpnia pojawił się pplk Otton Berezowski, dowódca Grupy Fortyfikacyjnej nr 12, jego nowy przełożony, i polecił powrót do fortyfikowania pierwotnej linii obronnej.

10 sierpnia pojawiła się bardzo liczna, bo dwutysięczna grupa robotników cywilnych. Cóż z tego, skoro, jak twierdził Pieniążek, praktycznie nie nadawali się do pracy. Wśród przysłanych warszawiaków byli nawet starcy i osoby niepełnosprawne. W dodatku przyjechali bez żadnego prowiantu.

Również 10 sierpnia w okolicach fortu Dębe pojawiły się czołówki 167. Pułku Piechoty, który miał obsadzić

linię obrony. Żołnierze zostali nieskończone okopy i zapory z drutu kolczastego, a robotnicy natychmiast przerwali pracę, zostawiając jej dokończenie żołnierzom przybyłego pułku.

Por. Pieniążek miał problemy z przydzielonymi żołnierzami, nawet z oficerami. Bez jego wiedzy wyjechał do Warszawy por. Staniszewicz, w dodatku zabrał dokumenty i klucze od magazynu. Podobnie zrobił ppor. Nowak, który na mocy rozkazu pplk. Berezowskiego wyjechał bez poinformowania Pieniążka. Inny oficer wywiózł do Legionowa, na polecenie Berezowskiego, dużą ilość

drutu kolczastego.

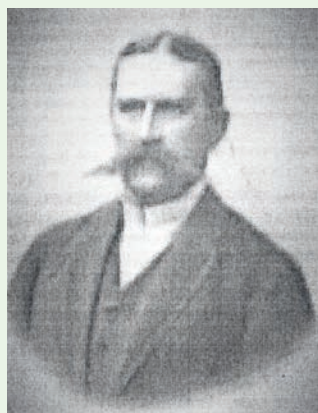
Zgodnie z poleceniem przełożonych Pieniążek był zobowiązany zakończyć prace do 14 sierpnia, jednak już 13 sierpnia robotnicy zostali zaskoczeni przez podjazd nieprzyjacielski i niektórych pojmano. Linia obrony przygotowana z takim trudem przez Pieniążka spełniła swoją rolę. W dniach 14-17 sierpnia załoga odcinka „Zegrze” skutecznie stawiała opór bolszewikom a potem przeszła do natarcia.

Zdjęcie na okładce: Plan umocnień na podserockiej linii obrony (ze zbiorów CAW [WBH])

Ważniejsze źródła:

1. Raport por. Odrowąża-Pieniążka z dnia 29 sierpnia 1920 r., CAW (WBH), Relacje i wspomnienia, sygn. I.400.1505.P.
2. Pismo kierownika Grupy Fortyfikacyjnej nr 8 do por. inż. Odrowąża-Pieniążka z dnia 6 sierpnia 1920 r. CAW (WBH), Relacje i wspomnienia, sygn. I.400.1505.P.
3. Pismo Inspektoratu Inżynierii Polowej Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego do inż. Odrowąża - Pieniążka z dnia 30 lipca 1920 r., CAW (WBH), Relacje i wspomnienia, sygn. I.400.1505.P.

Postacie:

Jerzy Odrowąż-Pieniążek (1890-1974) – saper wojskowy, kierownik robót fortyfikacyjnych pod Serockiem w sierpniu 1920 r.

Jerzy Pieniążek urodził się 10 marca 1890 r. w Tomaszowicach w woj. lubelskim jako syn uczestnika Powstania Styczniowego Wojciecha Odrowąża-Pieniążka i Bronisławy Olizar-Wołczkiewicz. Uczęszczał do szkoły Edwarda Rontalera w Warszawie, a następnie do Gimnazjum im. Króla Stefana Batorego we Lwowie. W 1905 r. uczestniczył w strajku szkolnym. W latach 1907-1912 studiował na Wydziale Chemicznym Politechniki Federalnej w Zurychu. Przez kolejne dwa lata pracował na Wydziale Chemicznym Politechniki Monachijskiej. W latach 1914-1917 służył jako ochotnik w armii francuskiej. W latach 1917-1918 był asystentem prof. Chaima Weizmana w laboratorium admiralicy brytyjskiej

w Londynie. Potem, do 1919 r., pracował w angielskim ministerstwie lotnictwa i ministerstwie wojny. W 1919 r. został przydzielony do polskiej misji wojskowej w Paryżu.

W czasie wojny z bolszewikami, jako porucznik, kierował między innymi pracami fortyfikacyjnymi na odcinku „Zegrze” – podserockiej linii obrony. W Wojsku Polskim służył do 1926 r. Był współzałożycielem Oficerskiego Yachtklubu Rzeczypospolitej Polskiej, a także długoletnim członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. W 1925 r. został współzałożycielem pierwszego w Polsce klubu konnej gry polo.

19 marca 1939 r. otrzymał awans na stopień kapitana rezer-

wy. W czasie wojny z Niemcami był dowódcą kompanii saperów. Podczas okupacji żołnierz Armii Krajowej ps. „Władysław Jur”. W 1940 r. został aresztowany i był więziony w alei Szucha, potem przy Daniłowiczowskiej i na Pawiaku.

Po II wojnie światowej pracował jako starszy radca techniczny w Centralnym Urzędzie Planowania, a następnie w Urzędzie Patentowym. Zmarł 30 grudnia 1974 r. i pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, kwatera 39, rząd 3, miejsce 21.

Mirosław Pakuła

Rafał Degiel

Legionowo w Bitwie Warszawskiej 1920 r.

Gdy w 1920 r. bolszewicy rozpoczęli ofensywę na Warszawę, Sejm powołał Radę Obrony Państwa, która 3 lipca wydała odezwę wzywającą wszystkich zdolnych do noszenia broni do walki. Dowódcą powstałej Armii Ochotniczej został gen. Józef Haller. Jeden z obozów szkolących ochotników ulokowano w koszarach w Legionowie.

Wstępne ćwiczenia z karabinem. Jasna linia przed ścianą lasu to dzisiejsza ul. Zegrzyńska wznosząca się na wydmę, gdzie obecnie stoi PIM. „Tygodnik Ilustrowany” nr 31 z 31 VII 1920 r. (Muzeum Historyczne w Legionowie).

Na terenie dzisiejszego osiedla „Piaski” zorganizowano przykoszarowy poligon, na którym wśród wydm wybudowano okopy i strzelnice. W krótkim czasie musiano nauczyć rekrutów podstaw wojennego rzemiosła – musztry, konstrukcji broni i strzelania. Ćwiczenia miały bardzo forsowny charakter i słabsi fizycznie ciężko je znosili. Ochotnikom towarzyszyły jednak duży zapał i entuzjazm, które pomagały ukończyć trwające około tygodnia szkolenie. Żołnierze byli źle wyposażeni, niektórzy nie mieli nawet butów. Niezbędny ekwipunek, jak czapki, buty i spodnie otrzymywali z darów ludności cywilnej. Do Legionowa trafiło wielu bardzo młodych chłopców w wieku 14-15 lat.

Byli oni przeważnie harcerzami i członkami „Sokoła”, którzy zgłaszali się w zwartych grupach z różnych części Polski. Obok młodzieży jako ochotnicy do Legionowa trafili również ludzie dojrzały, o ustalonej pozycji społecznej i długiej karierze politycznej: Tadeusz Hołówko (były członek rządu Jędrzeja Moraczewskiego), Witold Giełżyński (dziennikarz), Eugeniusz Śmiarowski (advokat, późniejszy poseł), Bronisław Siwik (działacz socjalistyczny) i Stanisław Thugutt (działacz ludowy), który chcąc walczyć na pierwszej linii odmówił przysługującego mu stopnia oficerskiego. Wszyscy oni zostali przydzieleni do szkolonego w Legionowie III Batalionu 201. Pułku Piechoty. Batalion, którym do-

wodził kpt. Janusz Gaładyk 26 lipca 1920 r. na stacji kolejkowej Jabłonna (Legionowo) został zawagonowany i wysłany pociągiem na front. Stanisław Thugutt wspominał, że nim doszło do wyjazdu „choć lament był straszny, trzeba było odesłać do Warszawy wszystkich ochotników mniejszych od swego karabina, a była tego niemała chmara”. W służbie pozostała starsza młodzież szkolna, dużo robotników i chłopów oraz garść inteligencji.

Jednym z oficerów 201. Pułku Piechoty był kpt. Karol Lilienfeld-Krzewski. Upamiętnił on obóz szkoleniowy Armii Ochotniczej w Legionowie w sztuce teatralnej „Bohater znad Wisły” napisanej pod pseudonimem Bronisław Bakala. Jej premiera miała miejsce w Teatrze Praskim w Warszawie 22 kwietnia 1922 r. Przedstawienie chwalone było za aktualny i plastyczny przekaz.

W sierpniu 1920 r. legionowskie koszary stały się punktem reorganizacji i odpoczynku dla oddziałów wycofanych z frontu. 4 sierpnia dotarł tu 167. Bytomski Pułk Piechoty, który następnego dnia odesłano do Chotomowa. Wchodził on w skład VII Brygady Rezerwowej, która pod dowództwem pplk. Kazimierza Zenktellera od 5 do 10 sierpnia przechodziła w Legionowie reorganizację.

11 sierpnia do Legionowa przybyła 10. Dywizja Piechoty gen. Lucjana Żeligowskiego, będąca odwodem Frontu Północnego. Tutaj uzupełnienie otrzymały 28. i 29. Pułk Piechoty. Do Dywizji dołączył również pluton Tatarskiego Pułku Ułanów por. Wacława Totjewa.

12 sierpnia w Legionowie stanął Dywizjon Huzarów Śmierci por. Józefa Siły-Nowickiego, do którego dołączył Szwadron Policji Konnej ppor. Andrzeja Jezierskiego. Po re-

organizacji Dywizjon został skierowany do Zegrza.

14 sierpnia od rana 10. Dywizja Piechoty w Legionowie postawiona była w stan ostrego pogotowia. W koszarach słychać było huk ostrzału artyleryjskiego z okolic Wólki Radzywińskiej. Do sztabu dywizji przybyli dwaj oficerowie Francuskiej Misji Wojskowej z informacją o załamaniu przeciwnatarcia pod Radzyminem. W tej sytuacji gen. Żeligowski wysłał z Legionowa w rejon Kątów Węgierskich batalion pod dowództwem por. Pogonowskiego, a w ślad za nim kompanię etatową por. Grębockiego.

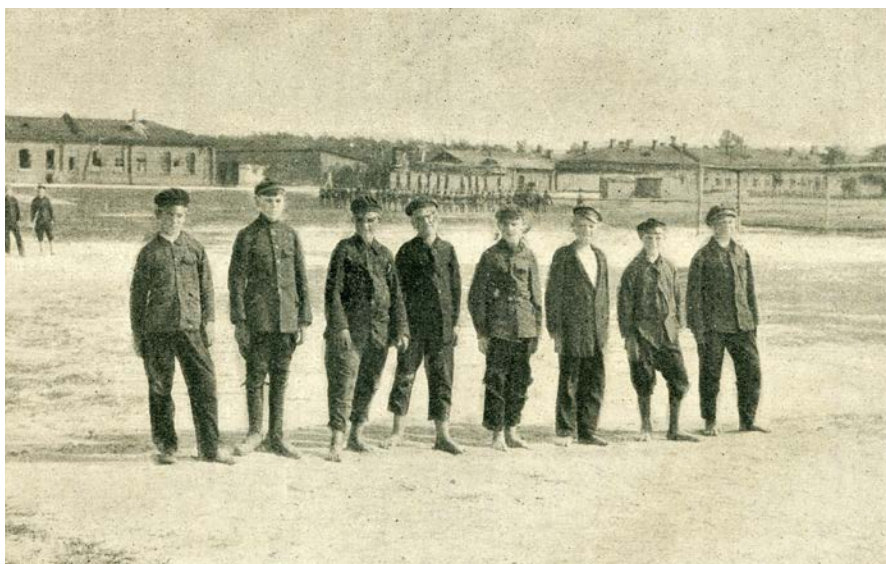
Ok. godziny 15 w koszarach w Legionowie odbyła się brzemienna w skutki narada gen. Żeligowskiego z gen. Hallerem (dowódcą Frontu Północnego) i gen. Latiniem (dowódcą 1. Armii). Podczas spotkania przyjęto plan odzyskania Radzymina. Gen. Żeligowski objął dowodzenie nad trzema dywizjami: 10., 11. i 1. Litewsko-Białoruską. Powierzona mu operacja miała zawazać o przebiegu bitwy warszawskiej na tym odcinku frontu.

Po wyjeździe generałów płk Thommée rozpoczął przerzucanie autobusami żołnierzy 28. i 29. Pułku w rejon Nieporętu. Zbyt mała liczba samochodów uniemożliwiła szybkie przewiezienie wszystkich oddziałów. W tej sytuacji większość żołnierzy dotarła na linię frontu pieszo. Tymczasem do Legionowa

przybył z Chotomowa 30. Pułk, który po północy opuścił koszary i pomaszerował do Kątów Węgierskich. Po przełamaniu frontu właśnie ten pułk pod dowództwem ppłk. Kazimierza Jacynika 15 sierpnia wieczorem jako pierwszy wkroczył do Radzymina.

W Legionowie w czasie walk funkcjonowało zaplecze ułatwiające ich prowadzenie. Tutaj znajdowały się składy amunicji i materiałów saperskich do budowy umocnień. Tutaj działały szpitale polowe nr 402 i 902. W Legionowie miały też swoją siedzibę lotne sądy polowe, które surowo karały żołnierzy za niesubordynację. W połowie sierpnia z ich rozkazu rozstrzelano w koszarach szer. Aleksandra Kuczyńskiego dezertera z 13. Pułku Piechoty.

Legionowo było również miejscem internowania ochotników i żołnierzy pochodzenia żydowskiego, których podejrzewano o sympatie probolszewickie. Utworzony dla nich w czerwcu 1920 r. obóz znajdował się prawdopodobnie w drewnianych barakach najstarszej części koszar tuż przy linii Kolei Nadwiślańskiej. Otoczonego drutami obozu strzegli żołnierze z Wielkopolski, a jego komendantem był por. Słowik. Istnienie obozu było krytykowane w prasie lewicowej i żydowskiej. Został on rozwiązany 9 września 1920 r.

Najmłodszy ochotnicy. W tle widać parterowe drewniaki najstarszej części koszar w Legionowie. „Tygodnik Ilustrowany” nr 31 z 31 VII 1920 r. (Muzeum Historyczne w Legionowie).

Ważniejsze źródła:

1. K. Klimaszewski, M. Pakuła, *Bitwa Warszawska 1920 r. Jabłonna, Legionowo, Nieporęt, Serock, Wieliszew, Legionowo 2016*,
2. J. Szczepański, *Wyszli z Legionowa, „To i Owo”, 2006, nr 32*,
3. S. Thugutt, *Wybór pism i autobiografia*, Warszawa 1939.

KALENDARIUM

31 lipca 1944 r. – rozlokowanie w Jabłonie niemieckich dywizji „Hermann Göring” i „Viking”.

1–4 sierpnia 1944 r. – na ulicach Legionowa toczone były walki Powstania Warszawskiego.

3 sierpnia 1944 r. – w walkach powstańczych poległ dowódca 3. Kompanii ppor. Stefan Krasinski „Kacper”, kierownik Szkoły Powszechnej w Chotomowie.

5 sierpnia 1779 r. – Jabłonnę odwiedził brytyjski historyk William Coxe, który sporządził opis pałacu bpa Michała Poniatowskiego.

7 sierpnia 1915 r. – Niemcy zajęli broń przez Rosjan Dębę i Zegrze.

12 sierpnia 1962 r. – konsekracja obecnego kościoła w Wieliszewie przez kardynała Stefana Wyszyńskiego.

19 sierpnia 1944 r. – w lesie nieporęckim Niemcy rozstrzelali dziewięciu żołnierzy z Batalionu Nieporęckiego AK.

21 sierpnia 1897 r. – twierdzę w Zegrzu odwiedził car Mikołaj II z małżonką.

26 sierpnia 1852 r. – hrabia August Potocki odsprzedał klucz dóbr w Wieliszewie Iwanowi Fiodorowiczowi Paskiewiczowi za 154.627 rubli srebrnych.

26 sierpnia 1889 r. – w Złoczowie urodził się kpt. Gustaw Bernaczek, pierwszy dowódca ośrodka szkolenia wojskowych kadr łączności w Zegrzu.

26 sierpnia 1927 r. – Legionowo odwiedził Prezydent RP Ignacy Mościcki.

28 sierpnia 1729 r. – konsekracja nowego kościoła w Wieliszewie wybudowanego staraniem ks. Antoniego Pożewskiego. Konsekracji dokonał ks. biskup kamieniecki Stanisław Hozjusz.

29 sierpnia 1877 r. – uruchomienie Drogi Żelaznej Nadwiślańskiej ze stacją kolejową Jabłonna (obecnie Legionowo).

1 września 1939 r. – około godz. 17.00 na łące w Stanisławowie Drugim rozbił się zestrzelony przez Niemców myśliwiec PZL P.7a, z nr „3”. W kabynie maszyny poległ kpt. pil. Mieczysław Olszewski, dowódca 123. Eskadry Myśliwskiej.

Mieszkańcy Jabłonna zbierają siano z łąki za pałacem Potockich, lata 20. XX w. (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Rafał Degiel

Chotomów i Jabłonna 1920 - zaplecze frontu

Rozważając historię wojny z bolszewikami w latach 1919-1921 i Bitwy Warszawskiej 1920 r. warto pamiętać również o codziennej sytuacji ludności cywilnej zamieszkującej wówczas gminę Jabłonna.

Trwająca od początku 1919 r. wojna polsko-bolszewicka była dotkliwie odczuwana przez cywilów, których zaopatrzenie w podstawowe produkty uzależnione było od kontyngentów rządowych. W sprawie braku dostaw dla mieszkańców gminy Jabłonna interpelację do ministra aprowizacji złożył w lutym 1920 r. poseł PPS Kazimierz Dobrowolski. Najbardziej palącymi problemami okazały się niedobory w dostawach cukru, nafty i soli. Nafta i sól już w grudniu 1919 r. zostały objęte systemem kartkowym. Na terenie Jabłonna naftę rozprowadzały trzy hurtownie: Stowarzyszenia Spożywców „Jabłonianka”, Stowarzyszenia Spożywców

„Fortuna” i hurtownia Suchenka, którym przekazano do dystrybucji 3094 kg nafty. Kartki zapewniały niewielką ilość produktu w liczbie 4 kg nafty na osobę rocznie. W przypadku soli mieszkańcy teoretycznie mogli otrzymać na kartki 800 gramów na osobę. W związku z brakiem wagonów towarowych do gminy Jabłonna dostarczoneo jedynie 4337 kg soli. Pozwoliło to na wydanie mieszkańcom tylko po 600 gramów soli.

Ofiarą wojennej gospodarki padł również właściciel dóbr Jabłonna Maurycy hr. Potocki, któremu w marcu 1920 r. Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych zajęło w prywatnych lasach 3 tys.

m³ budulcowego drzewa iglastego na potrzeby Głównej Komisji Rozdziału Drzewa przy Ministerstwie Robót Publicznych. Drewno to niezbędne było do naprawy linii kolejowych i budowy umocnień na linii frontu.

Mieszkańców gminy gnębiły nie tylko problemy w zaopatrzeniu i ogólny kryzys gospodarczy, ale wyrosłe w czasie jego trwania bandy rabunkowe. Podczas napałów w Szamocinie zamordowano Henryka Bartła, a w Nowych Brzezinach Piotra i Eufrozę Kliwerów. Śledztwo prowadził policjant z Jabłonna kapral Ignacy Kwiatkowski. Udało się mu się schwytać jednego członka bandy parobka

Stanisława Kowalskiego, który w lipcu 1920 r. został skazany przez Sąd Okręgowy na karę śmierci.

Trudna sytuacja ekonomiczna sprawiała, że wielu mieszkańców nie chciało lub nie mogło brać udziału w uchwalonej przez Sejm długoterminowej pożyczce państwowej. Proboszcz z Chotomowa miał skarżyć się, że pomimo ogłoszenia z ambony informacji o pożyczce chłopci przeznaczali na nią „tak małe sumy, że po części, co dała cała wioska, z łatwością mógłby dać jeden gospodarz”. Nie była to jednak postawa powszechna.

27 lipca 1920 r. w Jabłonie miał miejsce pobór koni z terenu całej gminy. W jego trakcie gospodarz ze wsi Tarchomin Antoni Sapiejewski wyszedł z propozycją zbiórki pieniędzy na rzecz Armii Polskiej. Inicjatywa udała się i w jej wyniku przekazano na ręce starosty warszawskiego 8525 marek. Przy innej okazji Chotkowski z Jabłony wpłacił 500 marek na Komitet Robotniczy Obrony Warszawy, a Stanisław Wróblewski z Chotomowa za 202 marki wykupił świadectwo długoterminowej pożyczki wewnętrznej.

8 sierpnia 1920 r. uruchomiono w Jabłonie prom parowy przez Wisłę dla przeprawy na lewy brzeg taborów walczących jednostek. Prom pozwalał przewieźć 10-12 wozów dwukonnych co pół godziny. W tym czasie Chotomów stał się drugim obok Legionowa ważnym punktem stacjonowania Wojska Polskiego na terenie ówczesnej gminy Jabłonna.

5 sierpnia w Chotomowie zakwaterowani zostali żołnierze VII Brygady Rezerwowej, tego samego dnia zjawiał się tutaj 167. Bytomski Pułk Piechoty. 11 sierpnia do Chotomowa przybył na uzupełnienie i reorganizację batalion pozostały po zdziesiątkowaniu 159. Pułku Piechoty. W tym samym czasie stanęła w Chotomowie XX Brygada Piechoty wraz ze swym dowódcą płk. Franciszkiem Sikorskim oraz 30. Pułk Piechoty dowodzony przez ppłk. Kazimierza Jacynika.

13 sierpnia do Jabłony skierowano na nocleg szwadron 201. Pułku Szwoleżerów. Następnego dnia odszedł on w rejon Wólki Radzyńskiej i Dąbkowizny. Do pułku tego zaciągnął się nadleśny dóbr Jabłonna Przemysław Kamieński, który poległ 15 sierpnia pod Niepo-

rzem. Również mieszkańcy Chotomowa zgłaszali się ochotniczo do wojska. Za udział w wojnie Krzyżem Virtuti Militari odznaczeni zostali Stefan Nagat i ks. Jan Trzaskoma (wówczas jeszcze seminarzysta), który walczył w sutannie. Obok nich w wojnie brali udział Polikarp Wróblewski i Stefan Krasieński (późniejszy kierownik szkoły powszechnej w Chotomowie). Ochotniczo do wojska wstąpił również Maurycy hr. Potocki, który walczył w bitwie pod Komarowem w szeregach 1. Pułku Ułanów Krechowieckich.

Zwycięstwo polskie w Bitwie Warszawskiej nie oznaczało zmniejszenia ciężarów ponoszonych przez ludność cywilną. 25 sierpnia 1920 r. Rada Obrony Państwa wydała rozporządzenie o jednorazowej daniźnie na potrzeby wojska. W celu jej ściągnięcia w Jabłonie powołano komitet społeczny, w którego skład weszli dr Bzura, Józef Wodzyński, Jadwiga Walewska i Edward Kubalski. O obowiązku dostarczania daniny informował nakaz wójta gminy Jabłonna rozesłany do wszystkich mieszkańców. Rozkazywał on przekazać na ręce komitetu w ciągu 10 dni: „jedną parę butów z cholewami lub dwie pary trzewików, jedną parę spodni wełnianych lub dwie pary bawełnianych grubych, dwa komplety bielizny składających się z koszuli, pary kalesonów, pary skarpetek lub onuczek i koldrę ciepłą lub koc wełniany.” Przedmioty miały być dostarczone w dobrym stanie. Zbiórka została obwarowana przez wójta licznymi obostrzeniami: „Żadne reklamacje co do możliwości dostarczenia wyznaczonych ilości daniny nie będą wzięte pod uwagę, gdyż wyszczególnione przedmioty są konieczne potrzebne i muszą być bezwzględnie złożone. Osoby winne uchylenia się od obowiązku dostarczenia zarekwirowanych przedmiotów na potrzeby wojska ulegną w drodze administracyjnej karze aresztu do 6-ciu miesięcy lub do 100 tysięcy marek”. Restrykcje te, będące samodzielną inicjatywą wójta Jabłony, wywołały liczne protesty. Ich echo dotarło do władz w Warszawie. Te zmuszone były dodatkowo informować organy samorządowe o zasadach ściągania daniny.

Ważniejsze źródła:

1. *Bitwa warszawska. Materiały do historii wojny 1918-1920 r.*, t. 1-2, Warszawa 1935-1939,
2. K. Klimaszewski, M. Pakuła, *Bitwa Warszawska 1920 r. Jabłonna, Legionowo, Nieporęt, Serock, Wieliszew, Legionowo 2016,*
3. P. Dźwignia, *Głos robotnika polskiego. Polska - to jest wielka rzecz*, Warszawa 1920.

KALENDARIUM

2 września 1932 r. - w Chotomowie miało miejsce poświęcenie kamienia węgielnego pod Zakład Wychowawczy Fundacji Imienia Piusa XI.

2-4 września 1933 r. - piloci balonowi z Legionowa Franciszek Hynek i Zbigniew Burzyński zdobyli po raz pierwszy puchar Gordona Bennetta.

7 września 1939 r. - na polach Wólki Radzyńskiej rozbił się zestrzelony przez Niemców bombowiec „Łoś”. W szczątkach maszyny zginęli: ppor. obs. Władysław Koldej, ppor. pil. Wacław Cierpiłowski, kpr. strz. Karol Pysiewicz, kpr. strz. Kazimierz Wielgoszewski.

9 września 1939 r. - wojska niemieckie wkroczyły do Serocka.

10 sierpnia 1925 r. - utworzono parafię w Jabłonie wyłączając jej teren z parafii Chotomów.

12 września 1794 r. - zmarł prymas Michał Poniatowski, właściciel dóbr Jabłonna i Wieliszew.

13 września 1939 r. - Niemcy zajęli Zegrze.

14 września 1939 r. - wojska niemieckie wkroczyły do Legionowa.

14 września 1944 r. - W koszarach w Zegrzu Niemcy zamordowali oficera AK por. Konstantego Radziwiłła ps. „Korab”.

15 września 1929 r. - w Legionowie sformowano 2. Batalion Balonowy.

17 września 2015 r. - w Jabłonie otwarto Centrum Badawcze „Konwersja Energii i Źródła Odnawialne” (KEZO) PAN.

22 września 1668 r. - rozstrzygnięcie sporu pomiędzy proboszczami parafii Wieliszew i Nieporęt przez biskupa ordynariusza diecezji płockiej o uposażenie nowej parafii w Nieporęcie po jej wydzieleniu z parafii Wieliszew.

26 września 1739 r. - wizytacja parafii Wieliszew przez biskupa płockiego Antoniego Sebastiana Dembowskiego.

29 września 1939 r. - w pałacu w Jabłonie odbyły się negocjacje w sprawie kapitulacji Twierdzy Modlin.

Konrad Szostek

Pomnik 28. Pułku Strzelców Kaniowskich w Wólce Radzymińskiej

Pomnik ku czci żołnierzy 28. Pułku Strzelców Kaniowskich ma szczególną historię. Wzniesiony został w 1924 r., przy drodze fortecznej Rembertów - Zegrze (obecnie ulica Kapitana Stefana Pogonowskiego), na wysokości Zamostków Wólczyńskich, niedaleko Wólki Radzymińskiej.

Monument odsłonił dnia 14 września 1924 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Stanisław Wojciechowski z udziałem premiera Władysława Grabskiego, arcybiskupa Aleksandra Kakowskiego, który pomnik poświęcił, biskupa Stanisława Galla, oraz generałów Lucjana Żeligowskiego, Władysława Sikorskiego i Wiktora Thommée, pułkownika Kazimierza Jacynika i kapitana Jerzego Boskiego. W uroczystości brali udział także: prezydent Łodzi, rodzice kapitana Stefana Pogonowskiego,

towarzysze broni oraz władze powiatowe, miejskie i gminne.

Pierwotnie był to pomnik w formie niskiego obelisku zwieńczonego kulą z wyrzeźbionym krzyżem Virtuti Militari, na trzech niskich podstawach i cokole z granitowych głazów polnych. Całość została otoczona czterema słupkami prostopadłociennymi połączonymi metalowymi rurami. Obelisk, kulę, podstawy i słupki wykonano z piaskowca. Na trzech ścianach obelisku wykuto inskrypcje z nazwiskami po-

ległych. Podstawę ozdobiła rzeźbą przedstawiającą wieniec, dwie szable i wstęgę.

Pomnik przetrwał II wojnę światową, przypadła jednak wieńcząca go kula i ogrodzenie. Jego elementy zostały silnie postrzelane przez żołnierzy sowieckich, prawdopodobnie w odwecie za klęskę w 1920 r. Szczęśliwie nie został rozebrany w okresie PRL, nie odbywały się jednak przy nim żadne uroczystości patriotyczne. Pierwsze oficjalne obchody miały

Pomnik przed renowacją (fot. K. Szostek)

Pomnik po renowacji (fot. K. Szostek)

miejsce dopiero w końcu lat 80. XX w. Od tamtej pory, corocznie, 14 sierpnia spotyka się przy nim lokalna społeczność kultywując pamięć o poległych bohaterach.

U progu 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej pomnik był w bardzo złym stanie technicznym. Cokół, jak i piaskowcowe podstawy, były splekane i pokruszone, co w rzeczywisty sposób zagrażało statyce obiektu. Całość silnie zabrudzona i porażona korozją mikrobiologiczną. Zamiast kuli - obelisk wieńczył nieproporcjonalny krzyż wykonany z piaskowca.

Nieporęckie Stowarzyszenie Historyczne i Gmina Nieporęt podjęły decyzję o przeprowadzeniu gruntownej renowacji pomnika, wraz z odtworzeniem jego wyglądu z okresu międzywojennego, ale z pozostawieniem śladów po ostrzale – pozostałości II wojny światowej.

Stowarzyszenie realizowało to przedsięwzięcie w ramach zadania publicznego pn. "Ochrona zabytków gminy Nieporęt, prace renowacyjno-konserwatorskie pomnika 28. Pułku Strzelców Kaniowskich w Wólce Radzymińskiej". Zadanie zostało sfinansowane przez Gminę Nieporęt. Wykonaniem prac zajęła się firma Imąg Sp. z o. o. wraz z konserwatorem Piotrem Mądrachem. Pomnik został zdemontowany (19 maja 2020 r.) i przewieziony do pracowni kamieniarskiej, gdzie przeszedł szereg zabiegów konserwatorskich i rekonstrukcyj-

Uroczystość odsłonięcia pomnika („Świat” 1924, nr 38)

nych. Jego powierzchnie zostały poddane działaniom środków chemicznych w celu usunięcia zielonego nalotu, odpowiednio wyczyszczone i oraz zaimpregnowane. Naprawiony został fundament oraz liczne spękania cokołu. Niektóre bardzo zniszczone elementy zostały wymienione, inne uzupełnione metodą flekowania. Odtworzone zostało także zwieńczenie w postaci kuli z wizerunkiem krzyża *Virtuti Militari*. Zabezpieczony został ponadto fragment oryginalnej sygnatury autora

obelisku: „WYKONAŁ KOZŁOWSKI”. Wokół powstała opaska drenażowa oraz niskie ogrodzenie. Podczas ponownego montażu pomnika, w jego wnętrzu umieszczona została kapsuła czasu.

14 sierpnia 2020 r. podczas gminnych obchodów 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej 1920 r. pomnik został ponownie odsłonięty. Jego poświęcenia dokonał Biskup Warszawsko-Praski Romuald Kamiński.

Ważniejsze źródła:

1. „Świat” 1924, nr 38.

Postacie:

Oktawiusz Bogdan Dymowicz (1905-1970) – małoletni żołnierz Armii Ochotniczej w Legionowie.

Urodzony 22 lutego 1905 r. w Częstochowie, syn Józefa Dymowicza (właściciela Wytwórni Figur Gipsowych Religijnych i Fantazyjnych) i Romany z Bańkowskich. W czasie wojny polsko-bolszewickiej jako 15-latek zgłosił się do Armii Ochotniczej. W lipcu 1920 r. przeszedł przeszkolenie wojskowe w koszarach w Jablannie (Legionowie) i pełnił tutaj funkcję łącznika kancelarii sztabu. Z koszar wysłał list do matki, który cytujemy w wpisowni oryginalnej: „Kohana Mamusiu! W pierwszych słowach twojego Listu donoszę że jestem zdrów czego i mamusi życzę. Podróż nam się udała. A teraz stoimy w Jablannie chodzimy na ćwiczenia dwa razy dziennie co do życia mamy dobre pięć razy na dzień ja dostałem się do kancelarii za łącznika ale na front jade nie długo od nas front jest nie daleko dwa dni marszu i na

frontie. Kochający Mamusie Otek”. List ten można zobaczyć na wystawie w Filii „Piaski” Muzeum Historycznego w Legionowie.

Nie wiemy, czy Otek trafił na front. W życiorysach sporządzanych w okresie PRL starannie ukrywał fakt udziału w wojnie 1920 r. Być może wraz z innymi małoletnimi żołnierzami odesłano go w bezpieczne miejsce na tyłach.

Umiejętności wojskowe zdobyte w Legionowie miały przydać się Otkowi w 1921 r. podczas III Powstania Śląskiego. Służąc w pułku lubliniecko-opolskim uczestniczył m.in. w ataku na Strzelce Opolskie. Zaimponował wówczas kolegom swobodą obsługi ciężkiego karabinu maszynowego. Po zakończeniu walk powrócił do domu rodziców. W tym czasie w działaniach na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski brała udział również jego matka Romana Dymowicz wspierająca aktywnie akcję plebiscytową.

W 1925 r. Oktawiusz podjął pracę w zakładzie wyrobów gipsowych w Krakowie. Tutaj w 1928 r.

ożenił się z Władysławą Stysińską. W następnych latach pracował w Częstochowie i w Ursusie. Od 1936 r. mieszkał we Lwowie.

Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. W 1940 r. aresztowany przez NKWD na terenie obwodu kirowohradzkiego trafił do łagru w Peczorze w Republice Komi. W 1942 r. wstąpił do armii gen. Andersa, z którą przeszedł cały szlak bojowy od Monte Cassino po Ankonę i Bolonię. W 1946 r. wyjechał do Anglii, gdzie w 1947 r. zdemobilizowano go w stopniu sierżanta.

Po powrocie do Polski w 1948 r. przejął po zmarłym właśnie ojcu zakład wyrobu figur gipsowych i został wpisany do rejestru Izby Rzemieślniczej. Od 1950 r. pracował na różnych stanowiskach w firmach państwowych w Częstochowie m.in. w „Cepelii” i w „Argencie”. Przed 1967 r. przeszedł na rentę. Zmarł 29 lipca 1970 r. Pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu św. Rocha w Częstochowie (sektor 5, rząd 6, grób nr 2).

Rafał Degiel

Oktawiusz Dymowicz w mundurze 2. Korpusu Polskiego, ok. 1944 r. (Muzeum Historyczne w Legionowie)

Wydawnictwo zostało wsparte finansowo przez:

Powiat
Legionowski

Miasto Legionowo

Gmina Wieliszew

Gmina Nieporęt

Miasto i Gmina
Serock

Gmina Jabłonna

Nadleśnictwo Jabłonna

Wspieramy pamięć
o lokalnej historii

Patroni wydawnictwa:

RETR
detektyw

Powiat
Legionowski

RETRO-DETEKTYW na tropie!

Czy lubisz przeprowadzać śledztwo historyczne, odkrywać tajemnice przeszłości, ciekawi Cię jak dawniej wyglądała Twoja okolica? Jeśli twierdząco odpowiedziałeś na te pytania, jesteś najlepszym kandydatem, żeby zostać RETRO-DETEKTYWEM.

Począwszy od 17 września w każdy wtorek i czwartek na naszym profilu Facebook będziemy zamieszczać fragment zdjęcia lub pocztówki przedstawiający obiekt, postać lub wydarzenie. Oczywiście walor będzie związany z terenami powiatu legionowskiego.

Celem każdego RETRO-DETEKTYWA jest odgadnięcie, co lub kto jest przedstawiony na danym zdjęciu!

Odkrywanie historii przez stare pocztówki i fotografie jest jednym z elementów Programu Edukacji Regionalnej realizowanego przez Powiatową Instytucję Kultury w Legionowie.

Zapraszamy do zabawy!

Nasza Historia

Wydawca:
Grey Line Agencja Reklamowo – Wydawnicza
Nakład: 3500 egzemplarzy
Skład: Krzysztof Grodek
Redakcja:
05-120 Legionowo, ul. ks. płk J. Mrugacza 1 C
Redaktor naczelny: Mirosław Pakuła
www.gazeapowiaowa.pl

Autorzy w wydaniu: Rafał Degiel, Mirosław Pakuła,
Krzysztof Klimaszewski, Konrad Szostek

Konsultacja naukowa
Muzeum Historyczne
w Legionowie